

a se mu je obraz smehljal, kakor da mu je tisto trpljenje v neizmerno radost in uteho; na licih so mu ugašale zadnje solze. Zopet se ga je dotaknilo nekaj, kakor daljen, pobledel spomin, a mu je naglo zatonil v molitvi... Ko se mu je zdelo, da je dovolj molil, se je dvignil in odšel. Zapiskal je na piščalko, glasovi so se izgubili med drevjem in se niso nikoli več vrnili. Tudi veseli potnik se ni nikoli več vrnil, bil je ko list v vetru, ki se le enkrat pomudi v istem kraju.

Glas, da so se Kristusu posušile solze in da se zopet smehlja kot nekdanj, se je naglo ko blisk raznesel po vsej deželi. V samostan so romale še številnejše procesije kot prej, kakor da se je zgodil nov čudež. Spomin na Pilgrima je bil že pobledel, a tedaj je zopet oživel; nihče ni več verjel, da si je sam vzel življenje... Češnja je bila poslej mirna tudi ponoči, nič več ni šumela in stokala, še v burji je bilo slišati le šušljanje njenih veja, kakor da šepeče vročo molitev zahvale.

MIRKO JAVORNIK

PESEM NAD MORJI

Slovo

Popoldne se začenja komaj opazno kakor nepričakovani odhodi. Čez ograjo na parniku sloniva dva človeka z nervozno zavihanimi ovratniki, kakor da z morjem vred čakava viharja. Parnik je dolg in brezličen, a ne tako kakor čakanje. Pogreznil se je nizko v vodo; žerjavi so že zdavnaj nehali tlačiti vanj blago. Njihovi zarjaveli kljuni so leno obviseli sredi navadne poti. Ladja in mi, vse bi bilo mrtvo, da ne drhte globoko pod nami predramljeni stroji. Njihovo enolično življenje se z utripi prenaša na železo in na nas. Mrtvo morje se ob umazanih lokih kodravo kali in postaja podobno pokvarjenemu steklu. Železni drget z dna ladje veže železo, nas, posinelo vodo in vso bližino v eno celotnost, ki diha in niha v novi resnici: ladja, pot, popotniki.

Okoli vsega se ovija mehkužen, po borovju in po goli, razžgani južni zemlji zaudarjajoči zrak obmorskega popoldneva. V njem manjka podrhtevajočega brušenja škržatov, manjka smradu po pregrelem sadju na trgu pod osmojenimi platanami za pristaniščem, manjka zmešanega vrišča ob kanalih, kjer bi se kriki topli z rjavimi obrazi, z rdečimi cunjami in s prodajajočimi se očmi; manjka gneče po beznicah, kjer so vzkrikajoči glasovi pod večer podobni praskajočim plamenom vžigalic.

Ure svete južne lenobe, ki zapira oknice in zastira oči, stoje nad pristaniščem, nad njegovimi resničnostmi in nad sencami. Ozračje vsenaokoli je kakor motno, mlečno steklo, ki bi rado zatajilo bel

ogenj za vabo. Morje je proti jugu odprto skozi ozka vrata dveh otokov; gore na njih razplamenevajo svoj kamen v soparo.

Goreče obmorsko popoldne, tišina. V tišini obračunavajo srca sama s seboj: z vezmi na zemlji, z zapletenimi poti, z vprašanji — in ne morejo nikamor kakor ladja, ki jo drže sidra ob zemlji. Pogledi se ujemajo, se izogibajo, se vračajo nazaj na zavito posivelo črto pristaniških obal.

Mesto pred nami ima nemogoče želje: videti je, da bi se v zbledelih, sladkornatih kockah rado sesulo v morje. Večno, okorelo hrepenenje mestec na jugu! Na pobritem skalovju iznad mesta hrepeni osivel rožmarin nekam nad sebe. Na nebo je prilepljena srebrna, kovinasta muha: letalo, ki se igra samo s seboj. Bleščeče konice dveh, treh stolpov ga bodo zdaj, zdaj potegnile nase.

»Potujete na Malto ali v Španijo?« vpraša ob meni neizrazit, steklen glas, s kakršnim se začenjajo popotna znanstva na tem ali na drugem koncu morja.

Sopotnik z zavihanim ovratnikom je ženska pobeljenih las, ki imajo na sebi samo ukraden lesket popoldneva. V očeh ima nekaj sinjine; pogled vanje ne more ugotoviti, če je njihova, ali je izposojena od morja, od neba ali od senc na obali, izpod plašča pada cenena svila obalne bleke, ki kaže tisto navadno slast do velikopoteznosti in od doživetij, kakršna je lastna ženskam, ki se jim je posrečilo enkrat ali dvakrat v življenju ulti iz vsakdanjosti. Potem mislijo, da jih na nerodnem, počrnelem tovornem brodu čaka nekako majhno veselje doživetij, pustolovščin, južnih noči in vsega, kar si ljudje obetamo z obljubo »nekaj«. V desnici ji dogoreva cigareta in se razkraja počasi v dim in pepel.

Molčim. Tisto vprašanje ni bilo rečeno v kdovekakem tujem jeziku, toda na ženski je vse tisto, od česar človek beži na morje.

»Ne razumete?« vztraja ženska in se z nasmehom pomakne za pedenj bliže. Ponovi vprašanje v drugem jeziku in ga poudari z odprtim gibom, da se ji plašč razdeli na prsih; izpod njega se blesti obrabljeno bleščanje na pozlačenem pavu. Z bleskom pade name vonj po človeškem telesu. Stresem se in nočem razumeti ničesar.

»Malta? Španija?« Tretje vprašanje se je omejilo na najpotrebnejše.

Kaj jaz vem. Zdaj je važen odhod. Besede plavolasega bitja so opomin na zemljo za obalo. Na zemljo nesmislov, na zemljo resničnosti, ki jo povsod iščemo, zagovarjamo in na dnu samih sebe zmeraj bežimo od nje. Ni treba ženske nič več gledati: v njej je plehko dolgočasje sodobnih zbliževanj, srečanja v kinematografih, pri idejnih tečajih, v alpskih zavetiščih in po obubožanih salonih — povsod, kjer ljudje ne morejo več do sebe in drug do drugega po poti, ki je bolj človeška kakor nazori, kakor igranje in kakor ponarejanje življenja.

Vse to bi lahko povedal v obeh jezikih, v katerih bi me ženska razumela, toda rajši gledam v strast južnega popoldneva pred seboj.

Daleč za popoldnevom je zemlja zvezana z žicami, tokovi, idejami in gibanji. Misel jo gleda od daleč: podobna je drobnemu globusu za otroško igranje, na katerem je zapisanih toliko poti, da ni moči slediti nobeni. Na tisoč križiščih se lesketajo ognji, utripajo iskre drobnih strasti, ljudje se igrajo vsepovsod velike reči, igrajo se življenje, vojno, smrt in slavo in preobražanje. Ponoči mora biti zemlja od daleč razsvetljena kakor dogorevajoč konec smotke, srca in motorji dajejo zadnjo luč.

»Ste že veliko potovali?« vpraša ženska spet tako, kakor da dopoveduje, da ni mogoče, da bi človek že kdaj kje bil razen v svoji nerodni okorelosti.

V hipu se zavem, da sem skočil iz vloge pravega človeka svojih dni in da sem začel vse strašno neumno doživljati. Zbojim se nenadno vseh, ki me bodo po vrnitvi učili, da je to treba drugače. Čutim plehek okus po nespametnosti: tako mi bo čez dva, čez tri mesece žal za dogodivščino, ki sem sam kriv, da se ni mogla začeti.

»Ne,« pravim kar tako in iščem po žepih ne vem česa, ali ognja ali izkušenj iz preteklosti. Potem spet trdovratno gledam v vodo.

Ženska me še enkrat pogleda, sleče plašč in ga vrže čez ramo.

»Vroče je,« de, se zlekne in se pokaže vsa kakor lena samica navadne pasme. Potem pogleda za najbližjimi stopnicami in stopi prožno proti njim. Mrmrjaje zapoje prediren napev: podoben je kosu krvavega traku, ki pada v morje.

Gledam za njo. Preden izgine v odprtini, se mi zdi, da se še ujameva z očmi in da ima prav za prav nekaj na sebi. Zanimivost, ljubezen, norost?

Preden se mi kaj razjasni, stopim počasi mimo vrvi, verig, pipastih zračnikov, naslanjačev, vrat, medeninastih drogov in belih sten na konec ladje. Zastava visi ob drogu mlahavo kakor obleka na utopljenču; pod njo drži brkat mornar trnek v umazani vodi in izgublja oči nekje pod gladino. Kadi ugaslo pipo, ne misli na nič in na obrazu nosi ostanek, porumenel, skrižan in zguban zemljevid svojih poti.

Vstopim se blizu njega, da bi gledal, saj vem, da se ne zmeni za nič in da bo še dolgo upal v svoj trnek.

Med vrati otokov na jugu že sili polahko višnjev večer proti nam. Morje postaja vse širnejše in temnejše in vsebolj polno. V vratih zamežika prva luč enkrat, trikrat, tisočkrat, brez konca kakor splašeno srce. Zemlja se odmika v svoje življenje.

Tedaj mornar sproži roko in vleče trnek iz vode, kakor da molze morje. Neznatna svetla riba se otepa na koncu vrvi, ki jo vleče ven, kamor ne mara; srebrn, capljajoč nič, nebogljen, obupen kakor mi. Okrog njegovih oči še zmeraj pleše sinje, neskončno obzorje.

Potem je slovesa konec. Počasi plovemo na jug, proti vratom, za katerimi je morje, velika, ravna svoboda.

Prisluškovanje

Pot po Jadranu do Otranta je podobna ceneni idili, ki jo lahko uživa vsakdo: sinjina pod nami in nad nami, kakor da je morje pod obzorjem in nad njim. Oči jadrajo, koder jim je laže, za želje je človek prelen, da bi jih pošiljal dlje, kakor hrepeni nabližje koničasto jadro. Otoki z razgorelimi vrhovi se vijejo iz obzorja, nas srečavajo, zdaj od blizu, zdaj od daleč. Mesta čepe na njih čisto nizko; zdi se, da jih bo morje zdaj zdaj prekrilo. Včasih vzrase na zahodu nizka, zategnjena obala s svetilniki, z brezupnimi naselji, z življenjem, ki ne teče nikdar drugače kakor plima na morju: zdaj za pol upanja navzgor, zdaj za cel obup v globino. Pod večer žene toneče sonce od obal na izhod rdeča, opekasta, dimasta, zagorela jadra s križi in nerodno naslikanimi kelihi. Ob njih padajo galebi v morje kakor izgubljeni, belim bliskom podobni angeli. To je Italija.

V Otrantu se zemlji na vzhodu in na zahodu Jadrana stisneta bliže. V jasnini se beli na zahodu konica Santa Maria di Leuca, na vzhodu zasnežene legende albanskih gora. Sonce je žareč, prosojen most nad ozkim morjem. Večeri so tu oljnati in mlačni; človeka delajo neumnega. V dveh, treh dneh in nočeh je ladja postala spet kos kopnine, ki jadra po morju in se ne da prevzeti od njega. Še več, postala je os, okoli katere se suče obzorje, daljava, nebo, prividi celine, pot dneva in polzenje noči. Delfini in galebi prihajajo pod večer bliže — vse je zaradi naših radosti in zaradi naših oči. Nič ne spravi človeka do take samozvesti in obvladovalnosti kakor dolge, nepretrgane, neomejene ure pomorskih poti.

Vse je spokojnost, ravnina, jasnost. Nič ne trga smeri, v katero kaže kljun ladje. Vsi okreti in pregibi tega malega sveta na sinjem vesolju so nevidni, nezaznatni. V začetku smo vsi še neumna, zbegana bitja, stroji iz živcev in nasprotij, naveličani drobtinic strasti, veličine, neznatnosti in življenja. Pregarjamo se z očmi, z željami, s tekmovanjem — morje pa se nam smeje in nas polahko, nezaznatno kroti in uspava s svojo širokostjo, mirom in nepremakljivostjo. Kmalu nič več ne ustavlja in ne moti pogledov. Vsepovsod se je mogoče spotakniti samo na obzorjih, drugo je preneznatno.

Milijoni drobnih valov ostajajo za nami. Vsak izmed njih ima hipe svoje rasti in upadanja, ima ure svoje svetlobe in ure mraka — kaj je človeku do tega? In tako ostaja za nami zemlja z drobnjavo življenja, z milijoni svojih dvonožcev, sistemov, dihov in nasprotij, ki imajo sleherni svoj važni, neobhodni obstanek — tam, kjer so... Daleč...

Ne delamo drugega kakor prisluškujemo.

Ležim na golem krovu, železo pod mano izpariva življenje, ki se ga je nažrlo iz sonca. Čisto blizu plesketa svila na ženskem telesu in se igra z njim. Njeno žuborenje je zdaj veselo, zdaj odbijajoče, kakor da v svili plapolata majhno srce. Nekaj časa je samo, potem se

mu pridruži drsenje nog in pasu, ki se pregiblje ob ograji. Lasje ob glavi žvižgajo kakor drobne piščali, ki jih je treba poslušati z obrazom ob obrazu. Drobna pesem obleke, las, vsega, kar spremlja vroče človeško telo. Njegova senca se mi bliža med tresenjem — dolgo pričakovano srečanje. Na senci je razločiti pesem vetra in pesem strastnih črt. Vse je onemoglo, podobno usodi, ki ne more drugam kakor naravnost.

Prisluškujem: slišim svoje in drugo dirjajoče srce, med njima je samo še delec trenutka.

A še hitrejšje kakor to, kar bi se moralo zgoditi, je glas tretjega, ki prevpije bližajočo se senco, strast in hrepenenje. Pogled došlega človeka me ukroti. Spet čutim pod sabo železno vročino, beg morja na obe strani črnega leska, sončne iskre, ki se gase v preskakajočih se, penastih belih valovih. Vmes so stopinje dvojnih korakov, ki se oddaljujejo...

Ko se zgosti noč, gledamo morje. Veter, ko smo ga srečali pred mrakom, se je izgubil; če bi bilo videti, bi bilo morje do obzorij gladko kakor mrtva dlan. Nič ni moči ločiti, kje se z nebom sklepa v eno temo, zakaj zvezde mežikajo samo iz sredine neba. Blizu so, da bi jih človek snel in jih podaril najbližji ženski. Potujejo z nami, kakor da so obešene po jamborih in vrveh za beraško beneško noč.

Ves prostor bi bil mrtev, da ne režemo šumeče poti skozenj. Ladja je majhen, revno razsvetljen kos sveta, ki blodi po miru. Morje se nalahno jezi in postaja čudno.

Nenadno začenjata razgrinjajoči se brazdi ob kljunu žareti. Iz črnine brizgajo iskre, trepetajo vzdolž ladje, jo ovijajo v zlat venec fosfornega ognja, se potapljajo na vse strani, vznika spet iz globin in zagorevajo daleč za nami. In spet znova.

Redke zvezde na nebu in še redkejšje luči na ladji ne morejo roditi z odsevi niti stotine tega čudnega ognja. Ladja drvi kakor ogromno kresilo po črnini, izpod nje vzplameneva morje v čudnih ognjih. Kjer je bila prej noč, je zdaj prosojnost. Morje ni svetlo, toda videti je skoznje, kakor da spi na njegovem dnu zastrto sonce, zavržena bajka, potopljeno mesto, karkoli neresničnega.

Ni moči videti več, ali orjemo po morju ali po nebu. Mrzli, strahotni ognji vrše na vse strani. Ni mogoče več vedeti, ali se šumenje iskri ali iskrenje šumi, ali se voda razbija, razsipa, prši v milijone zelenkastih ognjev, ali meče morje iz sebe reke ugašajočih kresnic, ali so bogovi razbili v pijanosti zvezde v prah, ki ga sejejo nam za igračo v morje, ki vre.

Blazna, ognjena pesem noči na morju; ne da se določiti, ali smo zaprli oči in jo slišimo v begotnem migljanju gorečih glasov pred spuščeniimi trepalnicami, ali smo si zatisnili ušesa in gledamo prasetajoče ugašanje sončnega prahu v bežečem, pojočem valovju.

Spodaj v ladji nekje pojo mornarji; pesem zdaj pa zdaj predrgeta šumenje, da so njeni glasovi še močnejši od fosfornega iskanja.

Stara pesem o morju, o neskončnih potih in o čakajoči ljubezni na daljni obali — o vsem, kar je stoletja dajalo pribežališče iz vsakdanjosti rjavim, zamazanim, brazgotinastim ljudem izpod palube. Nekje mora počasi teči vino, vsi bežimo proti koncu noči in morja, ki nas oklepa s svojim ognjem in stotisočnimi glasovi svojega hrepenenja in svetlobe, ki jo je sesalo ves dan iz sonca.

Zvezde so ugasnile, a morje gori naprej. Ladja je nekje v globinah vzbudila puščičast stvor, ki se poganja kvišku — šele zdaj je videti, kako daleč je morje to noč prozorno. Puščica v dveh trenutkih zraste v bitje, podobno raketi, za katero se vije in trepeti žareča pot. Kakor pobesnel drobec pekla se tisti stvor poganja na vse strani, se prevrže na hrbet, da mu trebuh belo zasije, se zasuje v lov za lastnim repom, ki se vrti v razjarjenih udarcih. Nenadno plane žival do površja in brizgne mokro svetlobo navzgor. Iz morja se pokaže koničasta hrbtna plavut, potem spet bel trebuh in žagasti zobje.

Koničasta plavut, ki moli nad vodo!

Morski pes!

Videli smo ga podnevi desetkrat ali petnajstkrat. Zver, ki odvrča letoviščarje od morja, je postala za nas modna zanimivost, nič groznejša od delfina; zakaj videli nismo drugega kakor črno plavut.

Zdaj vidim več: bliskovito, neusmiljeno napadanje, orošeno z morskim iskrenjem, zobe, ki se zatisnejo enkrat, pa je konec česar koli živega, dve drobni črni piki, ko se postavi proti ladji, kakor da se hoče zapoditi v železo, ki zažiga morje.

Čim dlje drvi pošast z nami, tem večja postaja. Oči ji vročično slede v pričakovanju zadnjega skoka. Roke krčevito stiskajo mrzlo, rosno železo na ograji, ko da se hočejo z njim prikovati na življenje. Gibanje pošasti, ki je zdaj videti kakor da stoji ob drveči ladji, proži v glavi strelomite, sunkovite, boleče misli.

»Do smrti je tri, štiri metre.«

Resnica pride čisto neopazno, kakor da je zapisana v morskem ognju.

Raztrgan glas blizu mene zavpije nekaj, kar je podobno strahu brez izraza, tesnobi brez izhoda. Ob meni zagori dvoje nemirnih oči, tresoča se, vroča roka se trdno oklene moje.

Poznam roko, a ta trenutek je drugačna kakor pri plesu, ko se osladno naslanja na moško ramo ali ko se daje božati iščočim prstom. Zdaj ni v njej zdolgočasenega iskanja in vabljenja, rosna polt mekužnih, z godbo razmajanih ur se je spremenila v suho vročino. V tej roki je zdaj življenje, ki se je bliskoma rodilo ob zadnji resnici: ob smrti življenje samo na sebi, kakor v črvu, nad katerega pada senca drvečega kamena, kakor v nekom, ki vidi nase uprto bodečo cev in oko, ki pritiska na petelina.

Čutim samo to. Nič ne vem, da je ob meni ženska, zaradi katere bi se na ladji kmalu začeli mrzeti vsi moški.

»Vidite?« kriknejo stisnjena usta ob mojem obrazu.

»Vidim. Do smrti je tri metre.«

Široke, raztrgane oči se srečajo. Z naju pada oddaljenost, narejenost. Dva človeka si zreta v obraz in iščeta drug na drugem odgovora na to ugotovitev.

To so trenutki, ko človek človeku prisodi vse in od njega pričakuje vse. Trenutki, ko se prebujajo zveri in angeli — ali ne sprašujeva drug drugega, če sva si sovražnika.

Do smrti je tri metre — nikdar še ni človek tako neslišno in nevidno izginil, kakor bi to noč. Krik, podoben krik ob koncu pesmi, pest goreče vode — in nič drugega.

Zreva si v oči dolge trenutke.

Ko se odtrgava drug od drugega, vidiva, da se je zver še enkrat zleknila ob ladji, udarila z repom, zaorala novo fosforno brazdo v morje in se izgubila.

»Bila sva blizu smrti,« pravi dekle. »Kakor še nikdar.«

»Morda življenju prav tako. Ali niste prisluhčili?«

Dekle se čisto obrne k meni. A še preden utegne kaj reči, se obrnem in prestopim. Drži se me še, zato mora nehote za mano. Drgeta.

»Pojdiva. Bližava se jutru.«

Ne vem, če je res, toda na morju vstaja spet črna tišina. Ničemur ni moči več prisluškovati. Samo srca bijejo hitro in glasno kakor prehitevajoče budilke.

Zmagoslavje

Tri, štiri leta je menda, kar sem imel zadnje sanje, ki se jih spominjam do zadnjega obrisa in ki se mi povračajo, da postajam polagoma nekam obseden od njih še na tej dolgi vožnji skozi dneve in noči. Sanje so bile:

Sredi morja je otok. Prav za prav samo konica potopljenega sveta, ki se začne takoj od gladine strmo vzpenjati navzgor. Više in više in više. Predira oblake in se otresa večnega plesa megla okoli svojih bokov, pušča za sabo vsa obdobja zemeljske zelene rasti in rase naprej, dokler ji temena ne pobelijo večni snegovi. Zdaj je zadosti visoko za vrh, ki je ozek kakor odlomljena igla.

Tam nenadno stojim, ne da bi vedel, kaj me je vrglo tja, kakor je pač v sanjah navada. Vse je pod mano, daleč, nedosegljivo, da čutim omotico. Gozdovi in zelenje so preproga, ki jo počasi požira morje. Megle plešejo nizko pod mano kakor splašeni konji na vrtiljaku.

Čutim, da stojim nekje na strahotno visokem, ozkem in omahljivem. V hrbtenici me žgačka in zbada slast vrtoglavosti, da si ne upam pogledati nikamor. Gora je odlomljena šivanka, stene pod mano niso navpične, marveč padajo skupaj, njihove navznoter bežeče črte kličejo v samomor.

Trese me, mižati moram. Tipaje ležem na tla in z grozo čutim, da mi glava in noge mole čez rob, v prazno. Utegnil bi zlesti na to